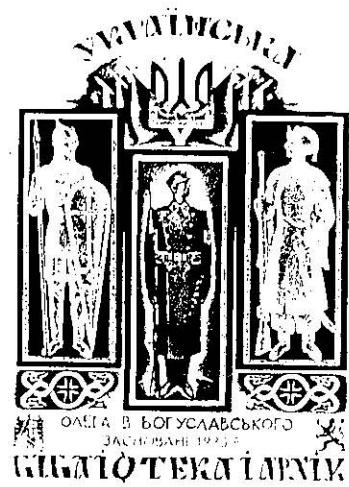




† ІЛАРІОН

ЯК ПОВОДИТИСЯ  
В БОЖОМУ ХРАМІ

ВІННІПЕГ  
1955



ОЛЕГА В. БОГУСЛАВСЬКОГО  
ЗАСНОВАНІ 1945 р.

БІбліотека ім. ОЛ

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН

ЯК ПОВОДИТИСЯ  
В БОЖОМУ ХРАМІ

ПІДРУЧНА КНИЖКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ  
МОЛОДІ ТА ДЛЯ ШИРОКОГО  
ГРОМАДЯНСТВА.

Видання  
Української Православної Церкви  
в Канаді  
1955  
Вінніпег

[diasporiana.org.ua](http://diasporiana.org.ua)

## I.

### ЯК ТРЕБА ХРЕСТИТИСЯ.

Кожен православний християнин обов'язаний міцно знати, як належить правильно хреститися. І кожен батько та мати мусять цього навчити своїх дітей ще змалку, бо це їх найперший обов'язок супроти своїх дітей.

По-православному хрестилися треба так:

Хрестимося тільки правою рукою, а пальці на Хресне Знамення складаємо так. Перше треба скласти три перших (верхніх) пальці рівно: великий, вказівний і середній разом, рівноконечно витягненими, як зазначено тут на малюнкові.



Пальці ці визначають три Особи Святої Тройці, — її рівність, поєднання й незмішання, як Бог Отець, Бог Син і Бог Дух Святий.

Два пальці долішніх: безіменний і мізинний пригортаємо до долоні. Вони визначають дві Істоти в Ісусі Христі: Божу й людську, що Ісус Христос є справжній Бог і справжній чоловік, щебто Богочоловік.

Таким чином належені пальці нагадують нам православну науку про Пресвяту Тройцю та про Богочоловіцтво Ісуса Христа.

Це православний Догмат про Пресвяту Тройцю.

А хрестимось так: рівно зложені три пальці правої руки кладено перше на чоло (щоб Господь освятив наш розум), потім на груди (щоб Господь освятив наше серце, чуття), далі на праве рамено й накінець на рамено ліве (щоб Бог освятив наші сили). Цим зазначуємо на собі Хреста, на якому був розп'ятий за нас Господь наш Ісус Христос, і яким Він спасувесь світ від первородного гріху.

У Православній Церкві прийнято класти на собі Хреста виразного й повного, як вище подано, цебто: чоло — груди — праве рамено — ліве рамено. Не скороочуйте на собі цього Хреста, але кладіть його належно з повною увагою та любов'ю!

Перехрестившись, завжди схиляємо голову, — на знак покори перед Господом робимо поклона Йому.

Хреститися всією рукою з відповідно не зложеними пальцями, а також на закінчення класти руку ще й п'ятий раз знову на груди (чи серце) в православних не прийнято.

ГОСПОДЬ САВАЛОТ, ТВОРЕЦЬ СВІТУ.



А проказуємо при Хресному Знаменні Початкову Молитву так: Во ім'я Отця (кладучи три пальці на чоло), і Сина (на груди), і Святого (на праве рамено) Духа (на ліве рамено). Амінь (вклоняючись по всьому).

Пам'ятаймо, що католики хрестяться всією рукою, — п'ятьма ніяк не зложеними пальцями, і перше кладуть руку на ліве плече, а потім на праве. Росіяни-старовіри хрестяться двома пальцями.

А ми, православні, хрестимось не так, — ми хрестимось належно складеними трьома пальцями, і перше кладемо руку на праве плече, а потім на ліве. Наше православне Хрещене Знамення йде ще від I віку, з Апостольських часів, а православне українське йде ще від часу князя Володимира Святого, і позостається незмінним і досі.

Хрещене Знамення — це найперша ознака християнина. І ми глибоко віримо, що Хрест береже нас від усього злого.

І кожного разу, коли нам треба охоронити себе від злого, або треба набути терпіння, або показати, що ми віруємо в Бога, ми кладемо на собі (осінюємо себе) Хрещене Знамення й проказуємо:

— Господи, Ісусе Христе, Сину Божому, помилуй мене, грішного!

Ми завжди хрестимось (кладемо на собі знака Зреста чи Хрещене Знамення): 1. На початку й на кінці кожної Молитви, 2. Входячи до Св. Храму, 3. Перед цілуванням святої речі (див. IV. 5), 4. Перед їдою і по ній. 5. Перед початком і в кінці кожної праці. 6. Перед сном і по сні.\*

---

\* Про Хрещене Знамення і що воно визначає докладно розказано в моїй праці: "Хрещене Знамення", 1955 р.

II.

ДОБРЕ ПРИГОТОУМОСЯ ИТИ ДО ЦЕРКВИ.

1. Готуючись піти до Св. Храму, особливо на Св. Літургію, треба конче примиритися з тими, хто щось має проти нас, треба конче перепросити всіх, кого ти скривдив. Сам Ісус Христос наказав нам: "Коли принесеш ти до Жертвника свого дара, та тут ізгадаєш, що брат твій щось має на тебе, — позостав отут дара свого перед Жертвником, і піди, примирись перше з братом своїм, і тоді повертайся й принось свого дара" (Матв. 5. 23-24). Устами пророка Осії (6. 6) Господь сказав: "Милосердя Я хочу, а не жертві".

А коли не можна перепросити то-бою покривджених особисто, то перепроси їх бодай у серці своїм.

Діти, йдучи на Св. Літургію, нехай поцілують руки батька та матері своїх, як знак перепрошення за свої провини перед ними.

І треба ніколи не забувати про свою щедру милостиню, ї творити її для незаможніх, бо це початок усякого добра. Особливо творімо милостиню в день Богослужби.



ІСУС ХРИСТОС ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ.

2. До Церкви треба ходити якнайчастіш, на кожне Богослуження, наслідуючи тим перших християн, що “кожного дня однодушно пробували в Святині” (Дії 2. 46).

І треба глибоко зрозуміти, зрозуміти всією своєю істотою, що до Церкви ходимо не з якогось примусу, а тільки з духової потреби, з гарячої любові до Господа, що розвинена в кожного правдивого Християнина. “Господи, полюбив я мешкання Дому Твого й місце перебування Твоєї хвали” (Пс. 26. 8).

А крім цього, Церква — це все життєва наша школа, яка навчає нас Православної Віри та чеснотного життя, без яких людина не може бути повноцінною.

Учащати до Божого Храму, — це наша українська вікова традиція. Наш князь Володимир Мономах († 1125 р.) в Науці своїм дітям завіщав: “Не лінуйтесь ні до чого доброго, а найперше до Церкви!” Це вічна наука всім нам!

3. Йдучи до Церкви, готуймо себе відповідно й зовнішньо: приводимо себе до порядку й одягаймось у кращу одіж, — до Господа йдемо! Щоб нас не спитали: “Як ти увійшов сюди, не мавши одежі весільної?” (Мтв. 22. 12).



ПРЕЧИСТА ДІВА МАРІЯ, БОГОРОДИЦЯ.

Так само й брати господарі та сестри при Церкві повинні якнайпильніше заздалегідь подбати про найбільшу чистоту й порядок у Св. Храмі. Бо прийде вся Громада молитися своєму Господу.

4. З найдавнішого часу в Українській Церкві повстив звичай, щоб на Св. Літургіюйти не ївши. Звичай цей у нас широко дотримується, — це піст для Господа, це Літургічний піст. Апостоли “молилися з постом” (Дії 14. 23). Тільки діти й немічні можуть не дотримувати цього посту, усі ж інші постяться.

5. Спізнююватись на Богослужби або виходити з них до закінчення (до Відпуста) рішуче забороняється 9 Апостольським Правилом.

Але коли справді не можеш бути на цілому Богослуженні, то прийди й помолися хоч на частині його.

6. Церква підкреслено шанує працю співаків, і за кожною Богослужбою молиться й за них, тому їм спізнююватися на Богослужбу не личить: “Буду славити Господа піснею свою!” (Пс. 27. 7), “Я піснею буду хвалити Ім’я Боже, співом вдячним Його величатиму!” (Пс. 68. 31).

Співаки, приходьте до Церкви раніше!

7. Жінці, що знаходиться в очищенні, не вільно ані до Храму захо-



ІКОНА ДЕІСІС (МОЛІННЯ).

Господа Ісуса Христа, Всецерківного Молитва  
Марія і Іван Хреститель.

дити, ані причащатися (Діонісія Правило 2).

8. Ніхто не сміє вводити до Св. Храму жодної тварини (88 Канон VI Вс. Собору).

---

### III. ДО СВЯТОГО ХРАМУ ВХОДЬМО ЗО СТРАХОМ БОЖИМ.

1. До Святого Храму входимо тихо й побожно, зо страхом Божим, з Вірою та зо смиренним зворушенням, бож входимо в Святиню, де все освячене, де з нами невидимо пereбуває Сам Господь наш. Давид Псаломспівець каже (Пс. 5. 8): “Увійду я до Дому Твоего, до Храму Святого Твоего вклонюся в страху Твоїм”.

За кожною Св. Літургією на Великій Ектенії чуємо Молитву Господеві: “За Святий Храм цей, і за тих, хто з Вірою, побожністю та страхом Божим входить до нього”.

2. Стародавне “Навчальне Повідомлення” навчає: “Входячи в Святий Храм Божий, дивися до Святого Вівтаря, і вчини належне поклоніння зо страхом. І всі, хто стойть в Храмі, нехай пам'ятають, що стоять на Небі перед Самим Господом Богом, і Молитви нехай приносять Богові, як тут присутньому”.

3. Входячи до Божого Храму, пильнуймо й про зовнішній свій порядок: не нанести ногами болота, пороху чи

снігу й т. ін. Оббивати це з ніг своїх треба ще перед Церквою, а не в Церкві. “Бійтесь Господа, і служіть Йому в чистоті” (Ісус Навин 24. 14).

---

#### IV

#### НАШІ ПЕРШІ КРОКИ В БОЖОМУ ХРАМІ.

1. Увійшовши до Храму Господнього, тричі осіняємо себе Хресним Знаменням (цебто тричі хрестимось) з трьома поясними поклонами, проказуючи Митареву Молитву: “Боже, будь милостівий до мене грішного!” (Лука 18. 13).

Або цю Молитву: “Господи, Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене грішного!” Нехай це буде частина наша молитви як у Церкві, так і поза Нею.

Хто може, нехай, увійшовши до Храму, стане на коліна, зробить звичайний поклін і прокаже Молитву Господню (“Отче наш”) або “Богородице Діво”, — це зовнішнє виявлення своєї повної покори перед Господом, нашим Творцем.

2. Увійшовши до Святого Храму, приложіться (поцілуйте) до Ікон, що покладені на Аналойчику (Тетраподі).

В Українській Церкві є звичай, що по цьому, обернувшись до людей, кланяємося на ліво братам і направо сестрам, тихо промовляючи: “Прости мені, грішному!”



БЛАГОВІЩЕННЯ ПРЕСВЯТИЙ



ДІВІ МАРІЇ.

З найдавнішого часу прийнято, щоб вірний, прийшовши до Св. Храму, поставив перед Іконою чи на ставнику воскову свічку, як знака теплоти своєї Молитви й чистоти своєї Віри. Ставляться свічки одна чи кілька в міру своєї спроможності.

3. Віддаючи пошану Іконам, ми згадуємо Тих, що на них намальовані, і наша пошана відноситься до них. 367 Святителів VII-го Вселенського Собору в Нікеї 787-го року встановили віковічного Догмату почитання Ікон: “Через малюнок на Іконах бачимо Первообрази їх, і тому пильнуємо їх згадувати, і любити, і почитати їх цілуванням і шануючим поклоном. Бо честь, яку даемо Образові, переходить до Первообраза, і хто вклоняється Іконі, той вклоняється Істоті, на ній намальованій. Так повчають Святі Отці наші, і це є непорушне Передання Вселенської Церкви, яка по всіх кінцях землі прийняла Євангелію”.

4. Хто проходить біля Царських Врат, нехай спиниться на хвильку й зробить до них малий поклон з Хресним Знаменням, — перед тобою найсвятіше місце в Храмі. І так роби кожного разу, коли тут проходиш.

5. Хто прикладається (цілує) до Св. Хреста, чи Ікон, чи до Мощей, чи до Св. Євангелії, той перше чинить

два поясні поклони з Хресним Знаменням, і по цьому цілує Ікону, Мощі чи Євангелію, а по цьому творить третій поясній поклон з Хресним Знаменням, і тихо віходить.

6. Чесного (цебто дорогоцінного) Хреста, на якому розп'ятий був для нашого спасіння Господь наш Ісус Христос, почитаємо найбільше. Святителі VI-го Вселенського Собору 692-го року своїм 73 Каноном навчають про Хреста: “Животворящий (цебто все оживляючий) Хрест приніс нам спасіння, тому ми повинні пильнувати воздавати належну честь Тому, Чим ми спасені від давнього гріхопадіння. Тому то думкою, і словом і чуттям поклон йому приносимо, бо це Знам'я нашої перемоги”.

Це істота Православія, пам'яти чого призначена Неділя Хрестопоклонна, третя неділя Великого Посту, коли вся Церква співає: “Хресту Твоему поклоняємось, Владико”.

І ти, читачу, конче будь у церкві цього дня, і конче поклонися Чесному Хрестові.

7. В Українській Церкві ще з давніх віків ведеться так, що жінки стають по лівій стороні в церкві, а чоловіки по правій. Усі стають лицем на Схід, до Святого Вівтаря.

Але вразі потреби супружжя можуть стояти в церкві й разом.



СВЯТИЙ ЄВАНГЕЛИСТ МАТВІЙ.



СВЯТИЙ ЄВАНГЕЛИСТ ЛУКА.

V.

МОЛИМОСЬ СТОЯЧИ. СІДІННЯ.

1. Православні християни слухають Святі Богослужби в Храмах тільки стоячи, сідають дуже рідко. Сам Господь заповів: “Стойте на Молитві” (Марко 11. 25), тому й Перший Вселенський Собор 325-го року наказав християнам у Храмах “стоячи приносити Молитви Богу” (1. 20).

Малим дітям, а також особам немічним та старцям дозволяється в церкві сидіти.

2. Але по православних Церквах Америки й Канади, під чужим впливом, завівся звичай сидіти під час Богослужень.

Беручи на увагу, що звичай цей уже давно закорінівся, звичайно дозволяється сидіти в таких частинах Літургії:

а. Під час Великої Ектенії: “В спокої Господу помолімось”. А по цій Ектенії встаємо, і стоїмо аж до кінця читання Євангелій.

б. На Ектенії Усердній: “Промовмо всі з цілої душі” зараз по Євангелії, сидимо аж до Херувимської Пісні. Але коли читається Ектенія за спочилих, то її слухаємо стоячи.



СВЯТИ ЄВАНГЕЛИСТИ ІВАН ТА МАРКО.

в. На Ектенії: “Доповнім Молитву нашу Господеві” зараз по Херувимській Пісні сидимо, але на Виголошення по ній (“Щедротами Єдинородного Сина Твоїого...”) встаємо, і вже стоймо ввесі час аж до Ектенії перед “Отче наш”.

г. Ектенію перед “Отче наш”: “Усіх Святих спом’янувши” сидимо, а на “Отче наш” встаємо, і вже стоймо аж до кінця Літургії.

д. Проповідь Священика слухаємо сидячи.

3. Конче стоймо:

а. Під час читання Апостола й Євангелій.

б. Коли Священик чи Диякон кадить.

в. Коли Духовенство й вірні причащаються.

4. В Українській Православній Церкві здавна завівся звичай ставати на коліна, як зовнішній вияв своєї найбільшої покори перед Господом, — у цих трьох моментах Літургії:

а. Під час Великого Входу, коли відспівають Херувимську Пісню.

Стоймо на колінях аж до закінчення Входу.

б. Під час Освячення (Перетворення) Дарів, але тільки тоді, коли співається “Тобі співаємо, Тебе благословимо”, бо саме в цей час, за Пра-



СВЯТИ АНГОЛИ.

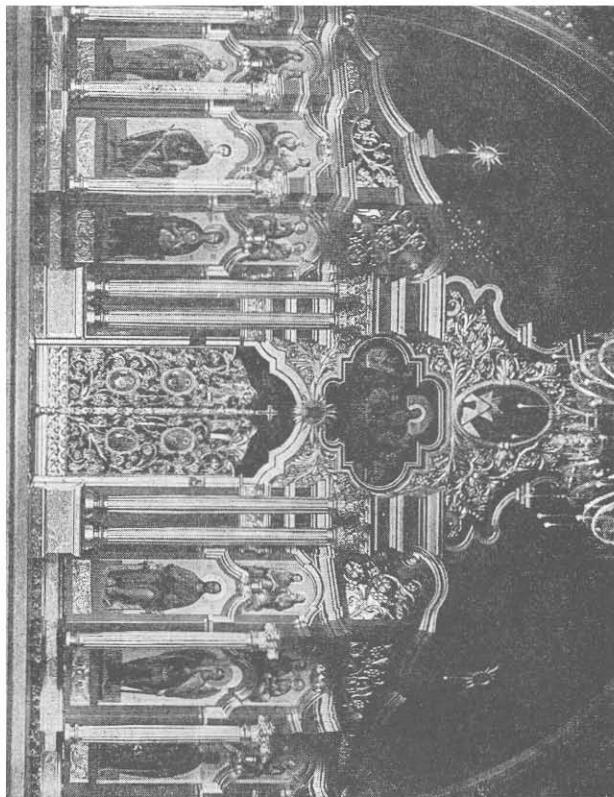
вославною Вірою, коли Священик призыває Духа Святого, перетворюється хліб і вино в Тіло й Кров Христову. Це найсвятіша хвилина в Богослуженні.

Католики навчають інакше, — що це перетворення стається в час виголосу Священика: “Прийміть, споживайте” та “Пийте з неї всі”, тому вони стають на коліна вже при виголошенні “Прийміть, споживайте”, але православні в цей час стоять, — стають на коліна тільки на початок співу “Тобі співаємо, Тебе благословимо”.

в. У Православній Церкві причащаються тільки стоячи, а в Католицькій, навпаки, на колінах. Пор. далі VIII. б.

5. Але треба знати, що Церковний Устав це велить ставати на коліна з дня Великодня аж до Вечірні Г'ятдесятниці, а також від дня Різдва Христового по день Йордану, що наказав I i VI Всеценські Собори (I. 20, VI. 90). Це тому, що й Своїм Народженням і Славним Воскресінням Ісус Христос обожив нас, зробив Своїми правдивими синами, або, як навчає Апостол Павло (Гал. 4. 7): “По Воскресенні ти вже не раб, але син, то й наслідник Божий через Христа”.

6. Коли хто щоденно буває на Службах Божих (напр. ченці по монастирях), той не стає на коліна й по-



#### ІКОНОСТАС.

Посередині Райські Врата. Над ними — Тайна Вечеря. Праворуч: Спаситель, Південні Дияконські Двері з Архистратигом Гавриїлом, і Образ Храму: Св: Володимир.

— Ліворуч: Діва Марія, Північні Дияконські Двері з Архистратигом Михаїлом, Чудотворець Миколай.

Перший ряд Іконостасу завжди такий.

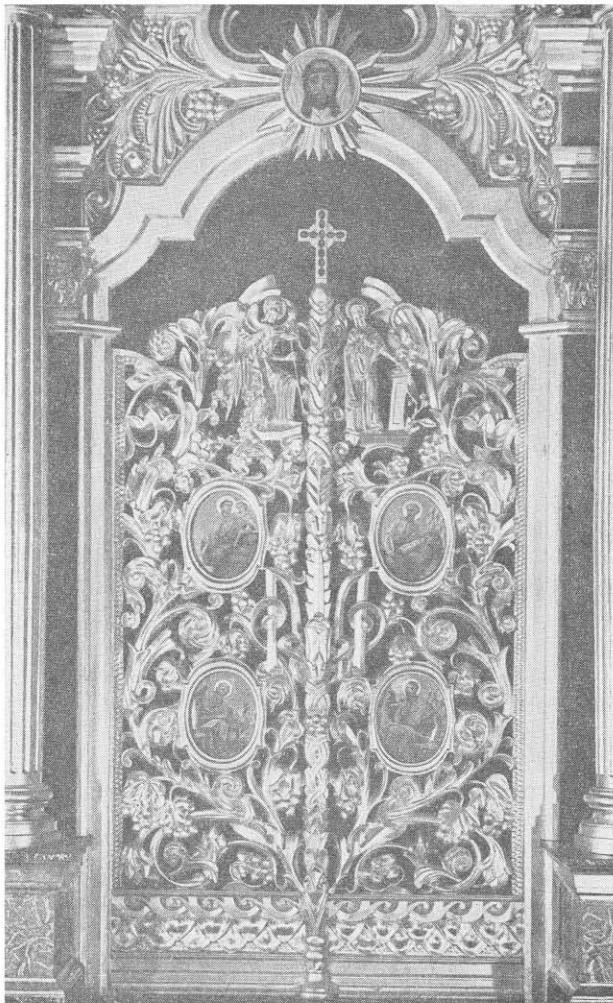
всіх неділях та великих Святах (за I. 20 і VI. 90 Всел. Соб.). Бо “Воскресний день проводимо, як день радости, ради Воскреслого цього дня” (Правило Петра Олекс. 15).

7. Найважливіша частина Св. Літургії— це так званий Евхаристичний Канон. Починається він з виголошення Священика по “Вірою”: “Станмо добре...” і закінчується Перетворенням Дарів на Тіло й Кров Христові, коли співається “Тобі співаємо”, перед виголосом: “Особливо за Пресвятую...”

Це найважливіший час у Св. Літургії, усі конче стоять і гаряче моляться у найбільшому скупченні своїх духових сил.

Колекту робити в цей час не можна.

---



ЦАРСЬКІ (СВЯТІ АБО РАЙСЬКІ) ВРАТА.

VI.

ЯК ЗАХОВУВАТИСЯ В БОЖОМУ ХРАМІ.

1. В Св. Храмі треба заховуватися побожно, бож тут Господь невидимо з нами. “Господь спасає впокорених духом” (Пс. 34, 19). І треба перестати думати про земне, а тільки про небесне, — “До Неба маймо серця!” А Псалмопівець Давид навчає: “У Храмі Його все належне Йому виголошує славу” (29. 2).

2. Храму Божому належиться найбільша пошана. Храм Божий Святий, тому в ньому забороняється їсти, бенкетувати, ложе стелити (74 Канон VI Вс. Собору). “Не робіть з Дому Отця Мого дому торгового” (Ів. 2. 16) наказав Сам Спаситель наш.

Коли в Божому Храмі ще нема Богослужби, або вже по Богослужбі, то все ж таки треба заховуватися в ньому з повною побожністю та зо страхом. Говорити голосно в Храмі не прийнято.

3. Навіть у церковній ограді (біля церкви) треба завжди пам'ятати, що ми біля Храму Божого. Те саме треба пам'ятати й на цвинтарі. 97 Канон VI-го Вселенського Собору 692 року наказує: “Тих, хто безрозсудно священні місця обертає на звичайні



БОГОРОДИЦЯ “ЛЮБЛЯЧА МАТИ”.

Коли молитеся, то складайте свої руки так,  
як їх склала тут наша Любляча Мати.

й недбало поводиться біля них, і так і в них пробуває, наказуємо вигонити з тих місць”.

Так само треба чеснотно поводитися в тих залах, які часто будуються під Божим Храмом (салери). Треба ухилятися тут від надто голосних забав, щоб не порушити вищеподаного 97-го Канона VI Вселенського Собору. Про характер забав тут треба конче радитися зо своїм о. Настоятелем.

Курити в цих залах, а також і на цвінтарях, не прийнято.

4. Хто соромиться в Св. Храмі прилюдно виконувати приписи й обряди своєї Віри, той не християнин. Ісус Христос сказав: “Кожного, хто Мене визнає перед людьми, того перед Небесним Отцем Моїм визнаю й Я. Хто ж Мене відчурається перед людьми, того й Я відчураюся перед Небесним Отцем Моїм” (Матвія 10. 32-33).

5. Світським чоловікам не належить входити до Св. Вівтаря без конечної потреби. Коли ж буде на те конечна потреба, то входити до Св. Вівтаря зо страхом і побожністю. А проходячи поза Св. Престолом і Горним Місцем, конче схилити голову й осінити себе Хресним Знаменям: проходиш біля найсвятішого місця.



**ІКОНА ХОЛМСЬКОЇ БОЖОЇ МАТЕРІ.**  
За церковним Переданням Холмську Ікону намалював ще Св. Апостол Лука. Ікона довго перебувала в Костянтинополі, звідти в X віці була привезена до Києва українському Великому Князеві Володимирові, а від нього Вона перейшла до Холма, до Храму Богородиці.

Стародавнє “Навчальне Повідомлення” наказує: “Нехай Священик навчить Пономаря, і всіх прислужників у Вівтарі, щоб вони ходили зо страхом, тремтінням і побожністю біля Престолу, а також і біля Жертвника, коли на ньому Божественні Тайни. І щоб вони чинили побожне поклоніння, коли проходять чи наближаються до них”.

Це “Навчальне Повідомлення” подає ще: “Тільки Священик, або Диякон чи Іподиякон можуть чистити та витирати Престола та Жертвника, — щоб не торкнулася освячених речей неосвячена рука”.

6. Прислужники, що допомагають Єпископу чи Священику, обов’язані поводитися в Святому Вівтарі з повним страхом і побожністю, пам’ятуючи, що тут Престол Господній і Св. Дари на ньому. Тому не дозволяється ім, як і кожному, ані голосне говорення, ані вільне заховання взагалі, не можна без конечної потреби ходити по Св. Вівтарі, не можна виглядати через бокові “дияконські” двері й т. ін.

І завжди пильнувати, щоб не приступити заблизько до Царських Врат або до Св. Престолу.

Звичайно Св. Престола вбирає тільки сам Священик. А вразі потре-



СВ. ВОЛОДИМИР РІВНОАПОСТОЛЬНИЙ.  
Володимир, Великий Князь Київський (980-  
1015), охрестив Україну в Віру Православ-  
ну, яку прийняв з Візантії (Греції).

Тут київська Ікона 1619-го року, на ній написано: “Царь Владимири”.

би йому допомагають старші побожні братчики, під його доглядом.

Проходити між Царськими Вратами й Св. Престолом може тільки посвячена особа, — світська особа проходить тут не може. І тільки посвячена особа може торкатися до головних освячених речей на Престолі, — світська особа торкатися до них не може. Так само тільки посвячена особа може ціluвати Св. Престола.

Стародавнє “Навчальне Повідомлення” наказує: “Неосвячена рука ніколи нехай не торкнеться цього (освячених Тайн і головних речей на Престолі) під загрозою смертельного гріху і під великою епітемією (церковною покутою), крім випадків великої якої потреби”.

І завжди з глибокою Вірою пам'ятаймо, що в Вівтарі, на Св. Престолі перебуває Господь і Бог наш Ісус Христос.

7. Четці, а також усі прислужники, виконуючи свої обов'язки, не можуть кланятися народові (23 Канон Карthagенського Собору 318 року).

8. Ні кому, крім Єпископа, Священика й Диякона, не вільно входити в Царські Врати, — ними, в Св. Дарах, входить Сам Цар Слави, Христос.

9. “Не подобає жоні входити до Вівтаря”, наказує 44 Канон Лаоди-

кійського Собору ще 364-го року по Христі. А Апостол Павло навчає: “Нехай у церкві мовчати жінки ваши, — непристойно бо в церкві жінкам говорити!” (1 Кор. 14. 34-35).

Щоб жінка не входила до Св. Вівтаря — це Канон (Правило) Св. Отців, пильно виконуваний по всій Православній Вселенській Церкві.

10. Богослужби — це найвищі школи християнської православної науки. У нас, українців, Богослужби правляться нашою рідною живою мовою, а тому їхній зміст усім зрозумідний, і тому православна Богослужба навчає кожного Віри й чеснотного життя. Через це в Храмі Божому треба від датися пильному слуханню й повному переживанню Богослуження всією своєю душою, всім своїм серцем, і всім своїм розумом.

Богослужби подають нам усе життя Господа нашого Ісуса Христа й усю християнську науку, тому треба пильно вслушовуватися в них, щоб їх повно розуміти, і щоб душою й серцем переживати власне те, що згадується.

10б. Прийшовши до Церкви, пильнуймо стати синами Божими, — усі ми тут рівні, усі ми тут однакові. Усі ми брати один одному, — виявляймо найбільшу любов один до одного,



#### ПОЧАЇВСЬКА БОЖА МАТИ.

Року 1261-го на Почаївській Горі на Волині з'явилася одному монахові та пастухові Івану Босому Божа Мати. У скелі, де стояла Божа Мати, позостався слід Стопи її, з якої йде цілюща джерельна вода. На цьому місці пізніше, десь уже з XIII століття, побудований Почаївський Монастир.



#### ПОЧАЇВСЬКА БОЖА МАТИ. ЗО СТОПОЮ.

Слід Стопи Божої Матері — найдавніша Свяตиня Почаївського Манастиря. До 1649-го року ця Святиня була під відкритим небом, пізніше над нею побудовано церковцю.

любов справді гарячу, справді братню!

І забуваймо в Церкві про все буденне, про все світове, — ми в Божому Домі, і думаймо тільки про Бога. Відкраймо серця свої до Господа, нашого Отця, і не стидаймося навіть сліз, які тут ляються з самої душі нашої, як вислід нашого покаяння за всі вчинені прогріхи. Сльози перед Богом — то найцінніші сльози, і найбільше родючі, бо це сльози покаяння перед Господом.

У Храмі Божому нема бідних і багатих, нема освічених чи не освічених, нема славних чи простих, — усі ми перед Богом однакові, і всі ми тут об'єдналися, як рівні члени Тіла Христового, віковічної Церкви Його.

Нема їй не може бути в Церкві жодної партії. Переступивши порога Св. Храму, ти вже не партієць, — ти вірний слуга Божий, і тому думай тільки про Бога.

11. Найменші розмови чи шептання один з одним у Святому Храмі недопустимі, як недопустиме й невідповідне поводження: сміх, оглядання по сторонах, подавання знаків, ходіння по Храму, передчасне виходження з церкви, і т. ін., — бож тут невидимо Сам Господь серед нас.

І завжди пам'ятайте, що в Храмі є діти, які від нас, старших, навчаються поводженню в Храмі Божому.

12. При всіх важливих частинах Богослужби й по всіх Виголошеннях Священика чи Єпископа вірні побожно осінюють себе Хресним Знаменням і чинять малий поклін. На Виголошення Єпископа чи Священика: "Мир всім!" уся Церква нахиляє голови; те саме на Виголошення: "Голови ваші схиліть перед Господом!" Цього часу вірні тільки стоять.

13. Коли Єпископ чи Священик благословляє (осінює) народ у Св. Храмі Хрестом, Євангелією, Іконою або Чащею, то на це усі хрестяться і схиляють голови, і конче всі стоять.

Коли ж Єпископ чи Священик благословляє народ руками чи свічниками, або коли кадить народові, то всі нахиляють голову, але не хрестяться.

Коли в Святий Великодній тиждень Єпископ чи Священик кадить народові з Хрестом у руці й проказує: "Христос Воскрес!" то на це всі хрестяться й відповідають: "Воістину воскрес!"

14. Завдання Церкви — спасати й навчати людей, приводячи їх до Христа, християнізувати всіх. Для цього церковна проповідь, яку каже Єпископ чи Священик, має дуже велику вагу, — вона будує людину, будує її християнський світогляд, на-

вчає Віри й чеснотного життя. Ось тому треба слухати кожну церковну проповідь з глибокою пильністю, і з неї навчатися. Виходити з Церкви під час проповіді, шептатися з сусідом і т. ін. не прийнято.

15. Виходити з Храму Божого до закінчення Богослужби не прийнято, — виходити можна тільки по закінченні Богослужби, як наказує 9 Апостольське Правило. Виходити треба в повній побожності, тихо, в порядку, не заважаючи один одному.

Благословення, яке дає Священик наприкінці Богослужби, це Освячення людини, а тому треба конче дочекатися його й смиренно прийняти його. Нехай ніхто не виходить із Церкви, не взявши останнього Благословення Священика, бо воно ж освячує нас!

Виходячи з Храму, треба конче перехреститися й вклонитися до Св. Престолу, чи до Св. Врат.

16. В Українській Церкві є стародавній звичай, щоб старші побожні особи, як чоловіки так і жінки, стояли під час Малого Входу та читання Євангелії та під час Великого Входу з великими запаленими т. зв. братськими свічками. Звичайно стають 3-6 чоловіків праворуч, і 3-6 жінок ліворуч, від Солеї й далі взад, обличчям одні до одних. Свічки трима-

ються в правій руці, або й обома руками, і визначають гарячу Віру й ревну Молитву до Господа всієї Громади вірних.

На Вечірні брати й сестри стають з запаленими свічками на Вечірньому Вході та під час Літії (під Свята), а на Утрені — під час Полієлею і читання Євангелії.

17. У Православній Церкві в Канаді, як і по інших Церквах, робляться зборки пожертов (колекта) під час Св. Літургії. Такі колекти не належить робити під час т. зв. "Евхаристичного Канону" (див. вище V. 7), бо це найсвятіша частина Св. Літургії, але зараз по "Достойно есть". Колектор тихо обходить всіх вірних, і кожному дякує за жертву вдячним нахиленням голови (малим поклоном). Уразі потреби колекту на Св. Храм може збирати і Священик.

Зібрані пожертви обраховуються по закінченні Літургії.

І треба завжди пам'ятати, що Церква наша живе тільки на пожертви своїх вірних. І коли хочемо, щоб Церква наша росла й цвіла, то треба бути щедрим у своїх жертвах на Церкву.

---

## VII.

### ТАЇНСТВО ПОКАЯННЯ (СПОВІДЬ).

1. "Немає людини, щоб пожила й не згрішила", навчає Св. Церква. І гріхів наших супроти Господа та провин супроти своїх близьких стає так багато, що людина загинула б під тягарем їх, якби Господь наш Ісус Христос, як Добрий Отець наш, не встановив Св. Таїнства Покаяння чи Сповіді, яким Він прощає нам усе, якщо ми щиро каємося перед Ним.

Тому Таїнство Покаяння очищує людину й відроджує її до нового життя.

Св. Сповідь обмиває нас від щоденних прогріхів, очищує нас від усякої скверни, здіймає з нас тяжкого, а то й смертельного тягара наших прогріхів. Без Таїнства Сповіді людина обросла б скверною й занедібла б, як рослина без сонця.

Св. Сповідь пов'язана з Св. Причастям, одне доповнює друге, і вони ставлять нас на дорогу обоження, найвищої цілі людського життя.\*

І як під гарячим сонцем виростають найкращі й найзапашніші квіти,

\* Див. мою працю: "Обоження — ціль людського життя", 1954 р.

так і від Св. Таїн Сповіді та Причастя виховуються найдосконаліші люди.

2. До Сповіді стають усі вірні по семи роках починаючи. У Православній Церкві прийнято, щоб вірні сповідалися й причащалися кілька разів до року, особливо під велике Свята, але не менше одного разу на рік, у Великий Піст. Цим ми наслідуємо перших християн, про яких Дії 2. 46 розповідають, що "кожного дня однодушно вони пробували в Святині, ламаючи хліб по домах, Поживу приймали із радістю та в сердечній просотті".

В Україні здавна заціпився звичай, що молодий і молода конче сповідаються й причащаються перед Вінчанням, і цього звичаю ми держимось і тепер.

3. Духовенство сповідається у Вівтарі при Св. Престолі, а вірні сповідаються в церкві, з лівого боку, а в разі потреби — і з правого боку її.

4. Готовуючись до Сповіді, конче треба помиритися зо всіма тими, хто має що на нас, конче треба перевопросити кожного, кому ти кривду вчинив. Сповідь чи Покаяння очищує нас від гріхів і поєднує з Христом. Коли не встигнете зробити цього перед Сповіддю, конче зробіть це перед Св. Причастям.

Давні Св. Отці навчають: “Коли покривдений тобою знаходитьсядалеко від тебе, перепроси його в серці своїм і помолися за нього, щоб Бог і тобі простив”, “і Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно” (Матвія 6. 4).

Так само й ти прости кожному, хто тебе скривдив, і більше не згадуй їм цієї кривди. “Бо як людям ви простили прогріхи їхні, то простити і вам ваш Небесний Отець” (Матвія 6. 14).

5. Сповідатись треба напередодні Св. Причастя, щоб мати час на глибше роздумування про свої вчинки. І тільки як виключення допускається Сповідь у день Св. Причастя.

6. Перед Сповіддю треба глибше обдумати все своє життя, глибше спинитися на головних своїх прогріхах, щоб знати, що оповідати Священику.

7. У Православній Вселенській Церкві таємну сповідь запроваджено з найдавнішого ще Апостольського часу. Остаточно ввів її ще Отець нашої Церкви, Св. Василій Великий (329-379), і наша Церква постійно держалася й держиться й тепер тільки її.

Загальну Сповідь Православна Церква не приймає. Вона тепер існує тільки в протестантів, і то не в усіх.

8. Бувши в Св. Храмі перед Сповіддю, роздумуй про своє життя, обдумай свої неналежні вчинки, бий себе в груди й смиренно проказуй: “Боже, будь милостівий до мене грішного!” (Лука 18. 13).

9. Підходячи до Священика для Сповіді, треба покласти три земних поклони з Хресним Знаменням перед Св. Євангелією й Св. Хрестом, що лежать на Аналой чи на столику, й стати на коліна (або нахилившись), покласти на Св. Євангелію два пальці (як при присязі), й так чистосердно й сміливо ісповідувати свої гріхи й провини. Оповідаючи про свої прогріхи, треба обличчям звертатися до Св. Хреста та до Св. Євангелії, а не до самого Священика, бо він тільки свідок вашої Сповіді перед Господом.

По Сповіді чинимо одного пояснюючи Молитву, го поклона з Хресним Знаменням, і тихо, зо скрукою відходимо, проказуючи.

У Великому Київському Требнику 1646 р. Митрополита Петра Mogили, на основі науки Св. Отців, про Сповідь навчається так: “Той, хто хоче сповідатися, цебто справді покаятися в гріхах своїх, перше добре себе підготовляє, бережно оглядає все своє сумління, згадує собі всі прогріхи й злі вчинки свої, що вчинив супро-

ти Бога й ближнього свого, звору-  
шує себе й сердечно боліє, що своїми гріхами й злими вчинками, і пере-  
ступом Святих Божествених Запо-  
відей Всемилостивого Бога, Создате-  
ля й Доброчинця свого прогнівив, і  
тим Благодать Його від себе про-  
гнав. І сповідник зо страхом і трепе-  
том підходить до Ієрея, і стає, лицем  
до Сходу, опустивши очі, тричі вкло-  
няється, і стає на коліна”.

10. Оповідаючи свої прогріхи на Сповіді Священикові, оповідаємо їх Самому Судді нашему Господеві, що невидимо знаходиться при нас і їх вислуховує. Священик тут тільки сві-  
док нашого правдивого покаяння. Розповідати треба всії свої прогріхи, які страшні не були б вони, нічого не затаючи, і коли ми правдиво й щиро каємось, Господь простить нам. Сам Ісус Христос заповів: “Коли людям ви простите прогріхи їхні, то простить і вам ваш Небесний Отець” (Матвія 6. 14).

11. Господь, невидимо присутній при Тайні Покаяння, слухає нашу Сповідь, і устами Священика прощає нам прогріхи. Христос про це сказав Своїм Апостолам (а через них і Єпис-  
копам та Священикам): “Прийміть  
Духа Святого; кому ви гріхи прости-  
те — то простяться їм, а кому ви за-  
держите — то задержаться” (Ів. 20.  
22-23).

Яку б епітемію (покуту за прогрі-  
хи) Священик не наклав на нас, тре-  
ба її в повній покорі виконати.

12. У Православній Церкві прийня-  
та тайна Сповіді. А Священик, який  
видасть кому тайну Сповіді, цебто  
розваже, що чув від сповідника, був  
би тяжко покараний.

13. У Православній Церкві прийня-  
то, щоб по Сповіді аж до Св. Причас-  
тя конче постити, — це піст для Гос-  
пода. Цього посту не вимагається  
тільки від дітей та людей немічних.

Канон 50-ий Карthagенського Собо-  
ру 318-го року наказує “Святе Та-  
їнство Причастя нехай виконується  
людьми, які не їли”.

14. По Сповіді треба вислухати або  
самому прочитати Молитви перед Св.  
Причастям. Див. їх у нашему Треб-  
нику (на ст. 63-67) або в Молитов-  
нику.

---

### VIII.

#### СВ. ТАЇНСТВО ПРИЧАЩЕННЯ.

1. Найбільше Таїнство, Таїнство з Таїнством, це Св. Причашення чи Св. Евхаристія. У цім великому Таїнстві кожна людина, очистившись від гріхів у Таїнстві Св. Покаяння, під видом хліба й вина причащається Тіла й Крови Господа нашого Ісуса Христа, а тим наближується до Господа й стає Його сином чи Його донькою.

Причащатися треба якнайчастіше, але не менше одного разу на рік, звичайно у Великий Піст, або й кожного Посту.

Отець IV століття Ігумен Аполлос навчає: “Хто ухиляється від Святого Причастя, той віддаляється від Бога”. Так навчає Православна Церква й тепер.

Через Святе Причастя всі християни єднаються в одне Тіло, — в Єдину, Святу, Соборну й Апостольську Церкву, головою якої є Сам Основоположник її, Ісус Христос.

Про Св. Причастя Христос заповів: “Хто Тіло Мое споживає та Кров Мою п’є, той в Мені пробуває, а Я в Ньому”. І ще: “Хто Тіло Мое споживає та Кров Мою п’є, той має вічне

життя, --- і того воскрешу Я останнього дня” (Івана 6. 56, 54).

І блажений той, хто пам'ятає про це найбільше Таїнство, і частіше причащається!

2. Причасники (зебто ті, що мають причащатися) особливо пильно моляться й слухають ту Св. Літургію, за якою будуть причащатися.

3. Виголосення Диякона чи Священика: “Зо страхом Божим і Вірою приступіть!” — це виголос до причасників: треба готувати себе до Св. Причастя.

4. Молитву перед Св. Причастям: “Вірую, Господи, і ісповіду”, яку голосно читає Священик, стоячи в Царських Вратах, повторюють за ним про себе всі причасники.

5. Вислухавши цю Молитву, причасник кладе земного поклона, осіняючи себе Хресним Знаменням, і побожно виходить на Солею (лідвищення).

6. Підходячи до Св. Чаші, складаємо навхрест свої руки на грудях, на знак нашого глибокого смирення. Хреститися й земні поклони класти знов перед самою Св. Чашею не прийнято, --- бо вже перед тим це вчинили.

Канон 101 Шостого Вселенського Собору 692-го року наказує: “Хто хоче під час Літургії причаститися, нехай складе руки навхрест, і так нехай приступає до Причастя”.

Св. Причастя від початку нашої Православної Церкви приймається тільки стоячи, а не на колінах, від Священика, що стоїть у Царських Вратах або трохи перед ними.

7. Святителі VI-го Вселенського Собору 692-го року 101 Каноном постановили: "Людину, створену на Образ Божий, Божествений Апостол голосно називає Тілом Христовим і Храмом. Вона поставлена вище всякого живого творива, й спасенними стражданнями сподобилася небесного достоїнства. Хто єсть і п'є Христа, постійно перетворюється до вічного життя, душу й тіло освячуючи Причастям Божественної Благодаті. Тому той, хто хоче за Літургією причаситися Пречистого Тіла і через Причастя поєднатися з Христом, нехай приступає й приймає Причастя Благодаті".

8. Ставши перед Св. Чашею, треба виразно назвати своє ім'я (бо його повторить Священик) і відкрити уста. Одергавши Св. Причастя, зараз же ковтаємо Його, пильнуючи, щоб нічого в роті не позосталося. І тихо трохи витягуємо губи, щоб Священнослужитель витер їх Платом. По цьому цілуємо долішній край Св. Чаші, як саме Ребро Христове (а руки Священика тут не цілуємо), і побожно відходимо, чинячи малий поклін з Хресним Знаменням.

Класти земний поклін по Св. Причасті не прийнято, бо через Нього ми вже стали сином Божим чи донькою Божою, поєднавшись з Христом.

9. По цьому причасник приймає Антидора (проскурку) і теплоту, запиваючи нею Св. Причастя. Коли Священик виголошує: "Завжди, нині і повсіякчас"... причасники накиляють свої голови під Св. Чашу стоячи, а не на колінах, бо через Св. Причастя ми вже стали синами Божими.

10. В українському Служебнику 1647 р. встановлений порядок Св. Причастя описано так: "Як Диякон стане в Царських Вратах і виголосить: "Зо страхом Божим", Священик бере від нього Св. Чашу, і, ставши сам посередині Царських Врат, обома руками побожно держить Божественну Чашу. А причасники підходять ближче, і ставши пристойно, проказують усі за Священиком: "Вірую, Господи й ісповідую"... По закінченні Молитви, підходять причасники один по одному з великою побожністю та страхом Божим, зо зворушенням, а коли можна, то й зослізми, і кожен з них вклоняється один раз до землі, а звівши-ся, складає руки навхрест на грудях. А клирики, що тримають великий Покрівець під Чашею, підкладають Покрівця під бороду причасникові, а той, відкривши свої уста пристойно

(а коли має довгі вуса, нехай перше підкрутить їх, щоб жодним способом не вмочити в Божественній Крові), і дивлячись вверх, з Вірою й страхом приймає Божественні Тайни з рук єрейських. По Причасті Священник витирає уста причасника Св. Покрівцем, а той цілує край Св. Чаші. І причасник з побожністю, низенько вклонившись, віходить, у душі своїй хвалячи й дякуючи Богові за таку велику Благодать, якої сподобився”.

Цей стародавній Церковний Устав ми виконуємо й тепер.

11. Діти до семи літ підходять до Св. Причастя без Сповіді, але всі старші конче по Сповіді.

12. Мати, що приносить дитину до Св. Причастя, держить її головкою вверх на правій руці поземо. До теплоти дитинку не підносять.

13. Коли причасники причащаються, всі вірні звичайно стоять.

14. По Св. Причасті належить конче вислухати чи самому прочитати собі вдячні Молитви по Св. Причасті. Див. ці Молитви в нашому Требнику на ст. 68-72.

15. Решту дня Причасник повинен проводити в радісній побожності та в лагідності. У православних з найдавнішого часу прийнято, щоб причасник по Св. Причасті того дня не плював.

16. По Св. Причасті причасники того дня не кладуть земних поклонів і не стають на коліна, бо стали синами Божими.

17. В Україні здавна прийнято, щоб у день Св. Причастя причасники вбиралися, як у найбільше Свято, божми стаємо цього дня синами Божими, через Св. Причастя ми поєднуємося з самим Христом, а тому для кожного причасника день прийняття Св. Тайн — це день велиcodній, це наше особисте Свято над Святами.

І треба конечно сердечно привітати й поздоровити свого близького з великою й святою подією, — прийняттям Св. Таїн.

18. Прийнявши Св. Причастя, пильнуймо далі жити чеснотно й побожно, як належиться синам Божим. І не допускаймо, щоб душа наша черствіла в прогріях, — пильнуймо частіше повторювати Св. Причастя, цебто, частіше єднатися з Богом.

---

## IX.

### ШАНУЙМО ДУХОВЕНСТВО, ЯК СВОІХ ДУХОВНИХ ОТЦІВ.

1. Коли Єпископ чи Священик, стрівши з вірним у церкві чи й поза нею, благословляє рукою окремого вірного, треба в цей час схилити голову, але не хреститись, а хто хоче, то й поцілувати благословляючу правицю (не лівицю).

2. Благословення від Архиєрея у православних береться так: вірний, підходячи до Архиєрея, не хрестячись, складає перед себе долоні, права долоня наверх, і трохи нахиляє голову. Архиерей, поблагословивши, кладе свою правицю на долоню вірного, а вірний нахиляється і цілує її.

3. У всьому світі з найдавнішого часу заведено 5. заповідь пошани до батька й матері: "Шануй батька своєgo і матір свою" (Вихід 20. 12, Втор. 5. 16), і такою пошаною в усіх народів прийнято цілування руки. Єпископ чи Священик — це отець наш духовний, отець нашої душі, а тому й ім належиться ще більша пошана від духовних дітей їхніх. Ісус Христос наказав: "Хто слухає вас (Апостолів, а тим самим Єпископів і Священиків) — Мене слухає, хто ж погорджує ва-

ми — погорджує Мною, хто ж погорджує Мною — погорджує Тим, Хто послав Мене" (Лука 10. 16).

I Апостол Павло наказав: "Священики, що добре пильнують, нехай будуть гідні подвійної чести" (1 Тим. 5. 17), а також: "Слухайтесь ваших Наставників та коріться, — вони бо пильнують душ ваших, як ті, що мають здати справу" (Євр. 13. 17).

Ось тому стародавні Апостольські Постанови (Кн. II розділ 33) наказують завжди шанувати своїх духовних отців, "бо вони прийняли від Бога владу життя й смерти, владу судити грішників і осуджувати їх, а хто каеться, розрішати від гріхів і вертати до життя".

Кожен Священик — це наш отець духовний, а ми його діти. Тому й звертаємося до Священика: Отче.

Така висока пошана духовним особам відома в Україні з найдавнішого часу, і віддавна стала щироукраїнським звичаєм. Отже, хто шанує Єпископа чи Священика, той виконує Божу Заповідь і стародавній наш український звичай.

Наш князь Володимир Мономах († 1125 р.) у своїй Науці дітям навчає: "Шануйте Єпископів, Священиків і Гуменів, і з любов'ю приймайте від них Благословення!"

4. І треба ще додати, що належна пошана Духовенству сильно розбудовує Громаду,—вона сіє послух, а з того зростає згода, любов та братська пошана поміж усіма вірними.

5. Кожний Церковний Заряд, вирішуючи важливу справу, конче радиться про неї зо своїм Отцем Парохом, бо він найперше відповідає за стан дорученої йому Церкви.

---

## X.

### СЛОВО СВЯТОГО ОТЦЯ НАШОГО ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО ПРО ПОШАНУ ДУХОВЕНСТВА.

Великий Отець і Учитель Церкви Христової IV віку, знаменитий проповідник свого часу, автор Св. Літургії, яку ми правимо й тепер, Патріарх Костянтинопільський Іван Золотоустий († 407 р.) багато працював для піднесення Церкви Божої. І він завжди наївав, щоб усі широко почитали Христове Духовенство, — Єпископів, Священиків та Диаконів.

Подаємо тут його Слово про почитання Духовенства (вміщене під 10 березня).

“Ігнатій Богоносець наказує про Єпископів, кажучи: Уважайте на себе, щоб і Бог ваші душі прийняв і спас вас. Хто кориться Єпископам і Священикам, слугам Церкви, той і долю буде мати з ними в Бозі. Дух наказує мені, так промовляючи: Без Єпископа нічого не робіть. І де буде Єпископ, там з'явиться багато доброго. А де назветься Христос, там збирається і Соборна Церква.

Не там, де захотять, пасуться стада овець, але там, де поставлять їх Пастири. А остаток поза стадом і Пастирем порозхоплює звірина і пожере.

Для Господа це добре, щоб почитати Святителя, — хто почитає Святителя, того й Бог почитає. А робити що без Єпископа, — не добре це діло. Священиків треба слухати, як Апостолів Христових. Треба шанувати й Дияконів, цебто служителів Таїнств Христових, бо вони служать Божим Церквам.

Тому почитайте служителя Церкви як батька, а Єпископа — як Самого Христа, а Священиків — як союзників Апостолів, бо без них Церква не освячується.

Хто береже Закона, той слухається оцього слова: Усе, що скаже тобі Священик, зроби, не відхиляючись від сказаного ані вліво, ані вправо. Та людина, що зневажить Священика, і не послухається його, заслуговує на осудження.

Говорить Пророк Малахія: Бережи сказані священичі слова, шукай від уст його розуму й закону, бо він вісник Бога Вседержителя, і він у світі виправляє і багатьох відвертає від неправди.

І інший говорить: Усією душою своєю почтай Господа, і Священикам Його честь віддавай. І всією силою своєю люби свого Створителя, а слуг Його не покидай. Бійся Бога, і Священика почитай.

А Павло до Тимофія пише так:

“Священики, які добре пильнують, заслуговують подвійної чести”.

І знову говорить Закон: Священики освячені Господом Богом, і вони приносять за тебе нашому Богові жертви й дари, і вони освячені.

І знову каже Господь до Аарона: Говори до слуг Моїх у Храмі Завіту, і вони приймуть гріхи своїх людей. І Ісая каже: Ви, Священики, називаєтесь слугами Божими. І Єремія говорить: Звеличу й напою душу Священика.

Тож благаємо вас, браття, — знайте Працівників ваших і любіть їх. Добре, улюблені мої, щоб ви почитали Священиків, як друзів Божих, яких вибрав і прославив Господь.

Ніде в Писанні не сказано, ані тепер, ані давніше, щоб противитися Священикові, бо хто противиться, той осуждений буде. Бо написано: Старшому між людьми своїми не говори зла.

І Господь, Великий Начальник над Священиками, каже: “Хто вас приймає, — приймає Мене, хто ж приймає Мене — приймає Того, Хто послав Мене. Хто приймає Пророка, як Пророка, той дістане заплату пророчу, хто ж приймає Праведника, як Праведника, той дістане заплату праведничу”.

Богові нашему слава нині, і повсякчас, і на вікі вічні. Амінь.”

XI.

ВЕЛИКЕ ЗНАЧЕННЯ ЦЕРКВИ.

Церква — це наша Рідна Мати, яка завжди по-матірньому потішить і розрадить нас, своїх рідних дітей. Тільки не стидаймося відкрито понести до неї всі наші печалі, всі наші недостачі. Не стидаймося сліз у Церкві, коли треба ними змити гріховну заскорузлість нашої душі. І стане так ясно по цьому, і стане так легко нам на душі, — Церква дала нам правдину розраду!

Церква — це наша досмертна Божа школа, яку проходимо ми всі. Церква навчає нас чеснотного життя, яке одне провадить до правдивого щастя на цій землі, і до вічного спасіння у віці наступному.

Церква кожного свого вірного перетворює в повновартісну людину. Більше того, — вона перетворює нас на синів Божих, цебто робить з людини найвище створіння, Образом і Подобою близьке до свого Створителя.

Правда людська мінлива й непостійна. І тільки Церква навчає нас Правди Божої, — вічної й незмінної.

Без сонця й повітря не виросте рослина, а без Церкви не виросте правдива людина. Тому Церква для люді-

ни — животворяще сонце, що виплекує з людини чеснотного сина Божого.

Церква — віковічна, і ніколи не спинить своєї Богом даної праці. Доки існуватиме світ, доти існуватиме й Церква Божа, і буде вічно навчати людей про найвищі чесноти, і буде вічно кликати їх до Правди Божої, — до обоження, як нашої цілі життя на цьому світі.

Церква — це наша й національна школа, яка навчає нас бути правдивими синами свого народу. Бо кожен вірний мусить правдиво знати й належно виконувати і все своє рідне, а цього найбільше навчить тільки рідна Церква.

І тому безмежно велике значення Церкви на чужині, коли ми живемо серед чужого народу, — вона береже нас від винародовлення, надає нам почуття гідності, вона навчає нас бути правдивими громадянами своєї держави і вірними синами своєї нації.

Отже, — у Церкві наше спасіння, у Церкві наша сила, у Церкві наше щастя!

Будуть минати віки, і будуть минатися всякі політичні організації та партії. А Церква Божа позостанеться вічною, — учителькою Вічної Божої Правди та порадницею кожному.

Ось через усе це кожен батько й кожна мати мають найперший і вели-

кий обов'язок свого життя, — навчити їй привчити своїх дітей вчащати до Церкви. Чого навчимо своїх дітей ще замолоду найперше ми самі, те їй понесуть вони в життя. І це той наш обов'язок, за який будемо відповідати перед Самим Господом Богом, і завжди відповідаємо перед своїм сумлінням.

І кожен батько чи мати, навчаючи дітей своїх ходити до Церкви, вже тим самим дає їм найпотрібнішу освіту і робить із них повновартісних людей.

І велика честь тим батькам, які виховують свою родину на родину церковну! Діти, ставши дорослими, стороицею відплатять за це своїм дбайливим батькам!

І кожен з нас повинен добре пам'ятати: занадто багато українців до Церкви не ходять, забагато належать до різних сектантських угруповань. Це обов'язок нас усіх, — вияснювати правдиву путь своїм близкім, і вести їх до Православної Церкви, бо тільки в ній вони знайдуть і правдиве спасіння, і правдиву національну свідомість.

**XII.**  
**ЗАКІНЧЕННЯ.**  
**ДО ВСІХ БАТЬКІВ І МАТЕРІВ.**

Благословляю всім батькам та всім матерям голосно перечитати цю мою науку, як поводитися в Божому Храмі, своїм дітям. А вчителі по Рідних та Недільних Школах нехай докладно вяснять цю науку своїм учням на викладах Релігії.

І як добре, і як корисно буде, коли кожен батько чи мати за вільного часу, особливо в неділю, перечитає цю науку своїм дітям, — бож то батько та мати найперші вчителі своїх дітей. І вони перші обов'язані навчити своїх дітей, як належить поводитися в Божому Храмі, навчити на практиці, завжди водячи дітей до Церкви на Богослужби.

Уся ця наука, що коротенько подана тут, сильно потрібна для добра нашого християнського збудування та для нашого духового зросту, — “і нехай Його Слава всю землю наповнить!” (Пс. 72, 19), — щоб кожному знати, “як треба поводитися в Божому Домі, що ним є Церква Бога Живого, стовп і підвальна Істини” (1 Тим. 3, 15).

І завжди пам'ятаймо, що родина найперша навчає своїх дітей чеснотного православного життя. І як родина виховає свою дитину, такою вона й позостанеться на все своє життя. І це найперше мати мусить зайнятися релігійним вихованням своєї дитини, — навчити її бодай найголовнішого з Віри своєї, навчити її молитов і привчити до них, навчити й привчити ходити до Церкви.

А окрім цього, дорогі батьки та матері, — говорить у хаті зо своїми дітьми тільки своєю рідною українською мовою. Це ваш святий обов'язок навчити дітей своєї української мови, обов'язок конечний і невідмінний. Як найперше сама родина не навчить своїх дітей української мови, то ніхто інший цього не навчить, — це треба завжди пам'ятати!

А значення української мови для українського народу — величезне. Мова — то серце народу: гине мова — гине й народ. Хто цурається української мови, той у саме серце ранить український народ!

І коли всі українці будуть правдивими вірними синами своєї Православної Церкви, і крім того будуть національно свідомими українцями, то український народ буде святий у свого Господа Бога, і буде поважаний та сильний серед інших народів.

І тоді “будуть милості Великого Бога і Спаса нашого Ісуса Христа зо всіма вами!”

---



Народження Ісуса Христа.  
Див. Єв. Луки 2. 1-20



Стрітення Господнє.  
Див. Єв. Луки 2. 21-39.

## ЗМІСТ ЦІЄЇ КНИЖКИ.

Сторінки:

I. Як треба хреститися .....	3
II. Добре приготуймося йти до Церкви. ....	8
III. До Святого Храму входьмо зо страхом Божим. ....	15
IV. Наші перші кроки в Божім Хра- мі .....	17
V. Молимось стоячи. Сидіння ....	24
VI. Як заховуватися в Божому Хра- мі. ....	32
VII. Таїнство Покаяння (Сповідь)	46
VIII. Таїнство Причастя .....	52
IX. Шануймо Духовенство, як своїх духовних Отців .....	58
X. Слово Святого Отця нашого Іва- на Золотоустого про пошану Ду- ховенства. ....	61
XI. До всіх батьків і матерів ....	67

Подані на ст. 5-32 Образи — мистеця М.  
Дмитренка, намальовані в Українській Пра-  
вославній Катедрі Св. Володимира в Торонті.

## Поправка.

На ст. 28 при друкові випав 16-ий рядок  
зверху. Читати треба так:

В Українській Православній Церкві  
здавна завівся звичай ставати на ко-  
ліна у цих трьох моментах Літургії:

а. Під час Великого Входу, коли  
відспівають Херувимську Пісню.

б. Під час Освячення (Перетворен-  
ня) Дарів.

в. Під час співу “Отче наш”.  
Цей останній рядок при друкові випав.

